

Om Tranens (*Grus grus* (L.)) træk.

Af ARNE NØRREVANG.

(Mit einer deutschen Zusammenfassung: Das Zugbild des Kranichs,
Grus grus (L.)).

I bogen »Tranor« offentliggjort 1958 har CARL AXEL FRÄNDÉN taget Tranens træk op til behandling bl. a. på grundlag af rundspørger gennem svensk radio og dagspresse. Denne bog og forskellige iagttagelser gjort af min ven HENRY MAKOWSKI var anledningen til denne kritiske gennemgang af hidtil offentliggjorte angivelser og tydninger. Konservator ERIK PETERSEN takkes for tegning af kortet.

Efterårstrækket.

De af FRÄNDÉN gjorde iagttagelser er i korthed følgende: Adskillige trækker ud fra Ølands sydspids; i tiden 14–15. okt. 1957 således mindst 1000 »de fleste i den gængse kurs mod SSØ«. Kun ca. 40 fugle trak mod SV. Retningen af udtrækket på Sveriges sydkyst er ikke kendt, men FRÄNDÉN's kort tyder på en sydlig trækretning. De fleste iagttagelser af udtræk er imidlertid gjort i den sydøstlige del af Skåne, og ikke som man skulle vente det, hvis trækretningen var SV., ved Falsterbo. I de nordlige dele af Sverige foregår en stor del af trækket over den ydre skærgård. Også dette tyder på et SSØ.-træk. De norske ynglefugle siges at komme fra øst om foråret.

I denne henseende synes det mig af største vigtighed, at udtrækket ud over havet er rettet mod SSØ. Når fuglene nemlig trækker ud over havet og derved er frigjort for ledelinjers eventuelle indflydelse, må man forvente, at de slår ind i den medfødte trækretning.

To svenske genfund af Traner mærket i Norrbotten foreligger fra Poznan i Polen og fra Mähren. Disse vidnesbyrd om et SSØ.-rettet træk står i modsætning til opfattelserne udtrykt af LIBBERT (1936, 1938) og HORTLING (1939), der mener, at de skandinaviske Traner trækker mod SV.

Iflg. HORTLING trækker de finske populationer dog mod S. Der gøres udtrykkeligt opmærksom på, at trækket over Finland går i retning N–S., i de sydlige dele endog mod SØ. Den

finske bugt overkrydses i N-S.-retning (*l. c.*, p. 8). HORTLING taler videre om et N-S.-træk over Baltikum og betegner nogle iagttagelser af MIDDENDORF af stærkt NØ-SV.-træk som lokale foreteelser (*l. c.*, p. 11). Den russiske ornitolog MENZBIER mener imidlertid: »dass Westrussland – von den Grenzen Polens und der Randstaaten nordostwärts etwa bis zum Weissen Meer von Kranichen besiedelt wird, die ihr Winterquartier in den westlichen Teilen des afrikanischen Mittelmeergebietes haben, während die Mittel- und Ostrussland bewohnenden Vögel in Nordostafrika überwintern« (*vide GROTE 1937*).

Dette træk mod SV. over Baltikum kan imidlertid følges videre. TISCHLER (1941) anfører kun få iagttagelser, der fordeles sig på retningerne N-S. og NØ-SV. eller endog Ø-V. Fra Hinterpommern meldes der igen om ret kraftigt træk mod SV. (LIBBERT 1936, p. 304). Såfremt de baltiske Traner trækker over havet, idet de fortsætter mod SV., vil netop et sådant billede fremkomme. Fra den tyske sø, Müritz, der er rastplads for adskillige tusinde Traner hvert efterår, fortsætter trækket mod SV. (LIBBERT 1957). Disse Traner stammer derfor sikkert fra området syd for Østersøen og den nordvestlige del af Rusland (?) og overvintret i SV.-Europa og NV.-Afrika. De danske ynglefugle trækker ligeledes mod SV. En fugl mærket i Nordjylland blev genmeldt 18. Nov. 1953 fra Gironde, SV.-Frankrig.

Hele Østersøens sydkyst synes efter dette at være et område, hvor to Tranepopulationer overkrydser hinandens trækveje, idet nemlig også S.- eller SSØ.-trækkene kan følges på deres videre vej gennem Europas østlige dele.

Fra Ungarn foreligger der et stort iagttagelsesmateriale (SCHENK 1938), ifølge hvilket trækket fortrinsvis forløber over de østlige dele af landet. Ca. 2/3 af de iagttagne flokke holdt en sydlig trækretning, medens 1/3 trak mod SV. Et SSØ.-træk fra Sverige og Finland ville netop give træk mod S. over landets østlige egne. SCHENK beskriver, at trækket går videre mod SSØ. og langs med Lilleasiens kyst. Nogle flokke trækker imidlertid over Italien mod SV., hvilket også er tilfældet med enkelte flokke i Sydsverige o. s. v., således at sydvesttrækkernes område ikke kan siges at være fastlagt på nuværende tidspunkt. GEYR v. SCHWEPPEBURG beretter (1934) om tranetrækket i

Balkan og Lilleasien, og videre til overvintringsområdet ved den Blå og den Hvide Nil. Tranerne flyver ikke over Bosporus, men store flokke træffes på træk ned langs den lilleasiatiske vestkyst omtrent til Rhodos. Herfra skal Tranerne trække tværs over Middelhavet, men autentiske iagttagelser er kun få. Derimod stemmer denne trækvej godt med iagttagelser i forårstiden af udtræk mod nord i egnen omkring Aleksandria.

Området omkring den Hvide og den Blå Nil¹⁾ tjener sikkert ikke blot som vinteropholdssted for skandinaviske Traner, men også for visse populationer i det sydlige Rusland og en del af Sibirien. Der berettes således om træk fra det sydlige Ural over Volga og langs med det Kaspiske og Sorte Havs kyster. Der berettes også om træk i Vestiran og over Sinai (G. v. SCHWEPPENBURG 1934, LIBBERT 1936, MEINERTZHAGEN 1954).

Forårstrækket.

Nogle forfattere hævder, at Tranerne benytter de samme veje forår som efterår (LIBBERT 1936, 1938). Der er dog adskillige, der melder om mere vestligt (for S.-trækkerne) eller mere nordligt (for SV.-trækkerne) træk om foråret (G. v. SCHWEPPENBURG 1934, LIBBERT 1936, RÜPPELL 1936, WITTE 1937, DATHE og PROFFT 1938 o. a.); men dette forhold bør nærmere undersøges.

Trækbilledet.

Efter den her fremsatte teori skulle billedet af Tranens trækforhold se ud som gengivet på kortet, fig. 1; derved undgås den bratte ændring af trækvejen ved Müritz, som forudsættes af LIBBERT (1936) og HORTLING (1939).

Dette billede kan tænkes opstået på følgende måde: Efter den sidste nedisning bredte Tranen sig ud over Europa fra to retninger. Den ene bølge kom fra SV. og forløb mod NØ. Imellem de to nedisningscentre i Skandinavien og Alperne herskede klimatiske forhold, der betingede en særpræget parkundra med en rig fauna af vand- og vadefugle, (JOHANSEN 1956, p. 23) heriblandt også Traner (fund ved Rensdyrjæger-

¹⁾ MAKOWSKI *in litt.* meddeler, at den Hvide Nil efter opdæmninger ikke mere er overvintringsområde.

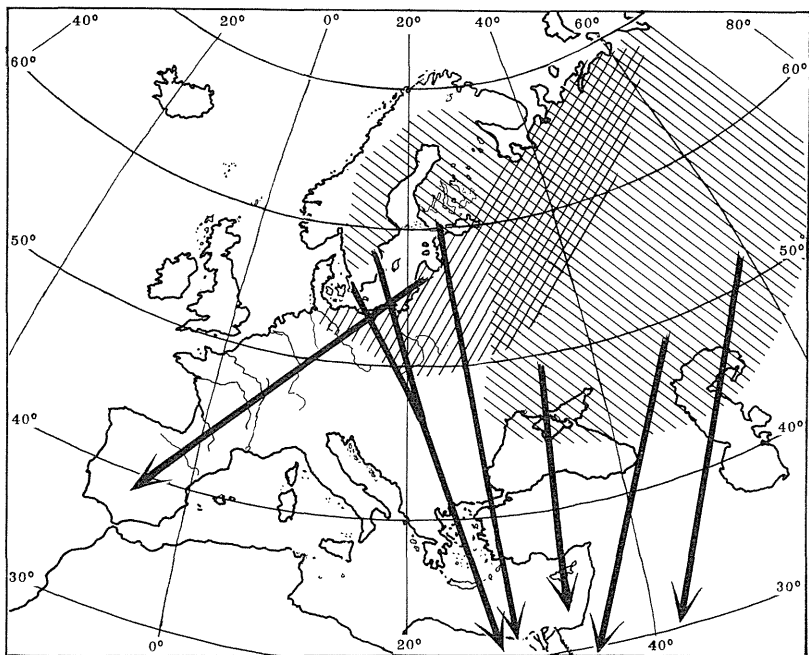

Fig. 1. De to tranepopulationers yngleområder og tilsvarende trækretninger. Krydsskraveringen angiver et muligt blandingsområde. *Brutgebiete und entsprechende Zugwege der beiden Kranichpopulationen. Doppelschraffierung gibt ein mögliches Mischgebiet an.*

boplads (MAKOWSKI *in litt.*). Sandsynligvis trak Tranerne også dengang bort om vinteren, og om man tænker sig udbredelsen foregået ved forlænget træk (OTTERLIND 1954) er det klart, at denne bølge havde særligt gode betingelser for en udbredelse mod NØ. En sådan udbredelse gik nemlig sandsynligvis ikke mod isothermer, men langs med disse. Dette har betinget en kraftig og hurtig udbredelse.

Medens dette fandt sted, bredte også de fra syd kommende Traner sig mod nord, og hvor de mødtes med de fra SV. kommende fugle i Nordvestrusland opstod et blandingsområde. Sydtrækkerne har haft en tendens til at brede sig mod vest. Måske har dette noget at gøre med det ovennævnte forhold, at Tranerne fra syd trækker længere vestpå om foråret. Mange andre fuglearter breder sig i nutiden fra Finland ind i det nordlige Sverige. De to udbredelsesbølger er således forløbet

til ende, d. v. s. så langt som geografiske og klimatiske forhold tillader. Tilbage står nu at afgøre, om man i NV.-Rusland har et blandingsområde eller om den ene bølge har fået overvægt i dette område, således at den skandinaviske population er blevet afsnøret fra de øvrige S.-trækkere. Det bør dog til slut anføres, at der foreligger en mulighed for, at de sydsvenske Traner alligevel stammer fra SV., idet der meldes om store forskelle i træktider o. s. v. For eksempel ruger Västergötlands Traner, medens der endnu er flere tusinde rastende Traner ved Hornborgasjön. Dette lader sig imidlertid forklare derved, at Tranerne bredte sig ud over det postglaciale fastland, hvor nu den vestlige Østersø og de danske øer er beliggende.

Der er imidlertid endnu mange åbne spørgsmål, der indbyder til yderligere studier.

DEUTSCHE ZUSAMMENFASSUNG

Das Zugbild des Kranichs (*Grus grus* (L.)).

FRÄNDÉN (1958) berichtet über den Zug in Schweden. Während des Herbsts verlassen viele Kraniche Öland. In den drei Tagen vom 14. bis 16. Okt. 1957 verliessen wenigstens 1000 Kraniche die Südspitze Ölands »der Hauptteil in die gewöhnliche Richtung gegen SSO«. Nur etwa 40 Vögel zogen nach SW. Die Karte von FRÄNDÉN deutet eine südliche Zugrichtung aus Südschweden an.

Bemerkenswert ist aber die Tatsache, dass die Hauptabzugstellen sich im südöstlichen Teil von Schonen befinden und nicht etwa in der Gegend von Falsterbo, wie man es bei einer eingeborenen SW-Richtung erwarten würde. Im nördlichen Schweden geht der Hauptzug über dem Schärenhof hinweg. Dieses deutet darauf, dass der Zug nach SSO geht. Besonders wichtig ist, dass der Abzug über das Meer nach SSO gerichtet ist. In einem solchem Fall muss man nämlich annehmen, dass der Vogel, vom Einfluss von Leitlinien befreit, in die angeborene Zugrichtung einfällt. Zwei Kraniche, im nördlichen Schweden beringt, wurden am 23. Dez. bei Poznan und am 21. Okt. in Mähren gefunden.

Dieses steht in Widerspruch zu der Meinungen LIBBERTS (1936, 1938) und HORTLINGS (1939). Die finnischen Populationen ziehen nach HORTLING (1939) direkt nach S, in Süd-Finnland sogar nach SO: Vom Zuge in Baltikum spricht HORTLING von südlichen Richtungen, während MIDDENDORF von »Starkem Zug NO-SW in Livland« berichtet.

Über russische Populationen siehe die Äusserungen MENZBIERS im dänischen Text, Seite 104.

Dieser SW-Zug kann aber noch weiter verfolgt werden. Aus Ostpreussen liegen nur spärliche Beobachtungen vor. Im östlichen Hinterpommern tritt wieder starker Zug auf und zwar nach SW (LIBBERT

1936 p. 304). Das könnte man dahin deuten, dass die Kraniche, die das Ostbaltikum von NO nach SW überqueren, meistens übers Meer fliegen. Die Vögel an der Müritz stammen wahrscheinlich aus der ganzen Gegend südlich des Ostsees bis Mittelpolen, Ostbaltikum und NW-Russland. Es ist um so wahrscheinlicher, da LIBBERT (1957) gezeigt hat, dass diese Kraniche ihr SW-Zug fortsetzen. Die sehr seltenen dänischen Brutvögel ziehen offenbar nach SW. Ein am 25. Juni 1952 beringter Jungvogel wurde am 18. Nov. 1953 aus Gironde, SW Frankreich zurückgemeldet.

Das ganze südliche Ufer der Ostsee ist demnach ein Überkreuzungsgebiet zweier Kranichpopulationen, da auch die S-Zügle, die aus Skandinavien kommen, weiter verfolgt werden können. Aus Ungarn liegt ein gutes Beobachtungsmaterial vor, von dem SCHENK (1938) berichtet. Der Zug geht meist über den östlichen Teilen Ungarns hinweg. Eine SSO-Richtung aus Schweden und eine südliche aus Finnland würde eben an diese Gebieten leiten.

Über dem Zuge im südlichen Balkan und Kleinasien und weiter nach den Überwinterungsgebieten am Blauen und Weissen Nil berichtet GEYR v. SCHWEPPEBURG (1934). Keine Kraniche fliegen über den Bosphorus. Dagegen ziehen grosse Schwärme von N nach S an der Westküste Kleinasien entlang etwa bis Rhodos (*loc. cit.* p. 581). Hier soll dann eine Überquerung des östlichen Mittelmeeres nach dem Nildelta vor sich gehen. Das Gebiet um den Blauen und Weissen Nil dürfte aber nicht nur den skandinavischen Kranich-Populationen als Winterquartier dienen, sondern auch den Populationen aus Mittel- und Südrussland sowie einem Teile von Sibirien. Es wird von Zug aus dem südlichen Ural über die Wolga, den Ufern der Kaspischen und Schwarzen Meeren entlang und über den Kaukasus berichtet. Gleichfalls wird von Schwärmen in Westiran und über Sinai erzählt (G. v. SCHWEPPEBURG 1934, LIBBERT 1936, MEINERTZHAGEN 1954).

Viele Autoren behaupten, dass die Kraniche genau dieselben Wege im Frühjahr wie im Herbst benutzen. Einige Autoren geben aber einen westlicheren bzw. nördlicheren Frühjahrzug an. Diese Verhältnisse erfordern eine weitere Untersuchung.

Nach dem Gesagten entsteht ein Zugbild des Kranichs, wie auf der Karte wiedergegeben wird. Dabei ist es nicht notwendig eine Veränderung der Zugrichtung anzunehmen, wie sie bei LIBBERT und HORTLING vorausgesetzt wird.

Die Entstehung eines solchen Zugbildes lässt sich wahrscheinlich auf folgende Weise erklären:

Nach der letzten Vereisung breitete sich der Kranich in zwei Richtungen über Europa aus. Die eine Ausbreitungswelle kam aus SW-Europa und NW-Afrika und lief gegen NO. Wenn man sich diesen Vorgang durch verlängerten Zug denkt (OTTERLIND 1954), geht es klar hervor, dass diese Welle leicht die nördlichen Teile Mitteleuropas einbezog. Gleichzeitig hatte sich eine andere Welle aus dem Balkan und Südrussland nord- und nordwestwärts ausgebreitet.

Beide Ausbreitungen haben ihr Ende erreicht, das heisst die Vögel haben sich so weit verbreitet, wie es klimatische und geografische Verhältnisse erlaubten. Dabei ist in NW-Russland vielleicht ein Mischungsgebiet entstanden, oder aber die aus SW kommende Welle ist die Stärkste gewesen. Es bleibt noch übrig dieses festzustellen.

Die schwedischen Kranichen sind wahrscheinlich von Finnland in die nördlichen Teilen des Landes eingewandert. Eine solche Ausbreitung anderer Vogelarten geht auch in der Gegenwart vor sich. Vielleicht hat der oben erwähnte westlichere Frühjahrszug der S-Zügler etwas damit zu tun. Möglicherweise kommen die südschwedischen Kranichen aber doch aus SW, das Gesamtbild des Zuges wird aber nicht gestört, da man sich eine Ausbreitung über das postglaciale Festland, wo die dänischen Inseln jetzt liegen, denken kann. Somit gibt es noch viele unbeantwortete Fragen die hoffentlich als Anregung zu erneuter Forschung dienen werden.

Literatur.

- DATHE, H. & PROFFT, J., 1938: Zum Zug des Kranichs (*Megalornis g. grus*) in Deutschland. – Vogelzug **9**, p. 1–2.
- FRÄNDÉN, C. A., 1958: Tranor – Stockholm.
- GEYR v. SCHWEPPEBURG, BARON, H., 1934: Warum kein Kranichzug am Bosphorus. – Journ. f. Orn. **82**, p. 579–593.
- 1935: Kraniche über dem östlichen Mittelmeer. – Vogelzug **6**, p. 130.
- GROTE, H., 1937: Über den Kranichzug in Russland. – Vogelzug **8**, p. 27–28.
- HORTLING, I., 1939: Über den Kranichzug – einst und jetzt. – Sv. lyc. i Helsingfors årsberättelse 1939.
- JOHANSEN, H., 1956: Revision und Entstehung der arktischen Vogel fauna I. – Acta Arctica **8**, p. 1–98.
- LIBBERT, W., 1936: Der Zug des Kranichs (*Grus grus grus*). – Journ. f. Orn. **84**, p. 297–337.
- 1938: Der Zug des Kranichs. – Journ. f. Orn. **86**, p. 374–378.
- 1948: Zum Herbstdurchzug des Kranichs (*G. grus*) in Nordafrika. – Vogelwarte **1**, p. 36–37.
- 1957: Massenzug des Kranichs (*Grus grus*) im Herbst 1955 und seine Ursachen – Vogelwarte **19**, p. 119–132.
- MEINERTZHAGEN, R., 1954: Birds of Arabia – London.
- OTTERLIND, G., 1954: Flyttning och utbredning, ett bidrag til kändömmen om den skandinaviska fågelfaunans utbredningsdynamik. – Vår Fågelvärld **13**, p. 1–31, 83–113, 147–167, 245–261.
- RÜPPELL, W., 1936: Zum Durchzug des Kranichs in Nordhannover. – Vogelzug **7**, p. 203.
- SCHENK, J., 1938: Der Zug des Kranichs im historischen Ungarn. – Journ. f. Orn. **86**, p. 54–58.
- TISCHLER, F., 1941: Die Vögel Ostpreussens. – Königsberg.
- WITTE, H., 1937: Zum »Durchzug des Kranichs in Nordhannover«. – Vogelzug **8**, p. 28.